

SPOMINI NA ODPRTJA LOŠKEGA MUZEJA

Ker sem najbrž edini še živeči od udeležencev pri odprtju Loškega muzeja pred 50 leti, se mi zdi prav, da napišem, česa se spomnim od dogodkov v zvezi z rojstvom našega muzeja – jubilanta.

V odboru Muzejskega društva sem imel takrat funkcijo gospodarja. V večjih, uradnih muzejih je bila to funkcija kustosa – varuha. Varuh nisem mogel biti, ker še ni bilo kaj varovati. Treba je bilo predmete za muzej še zbirati.

V odboru smo zbiranje prevzeli predsednik Pavle Blaznik in jaz, notar Stevo Šink in lekarnar Oto Burdych, ki sta poznala vse meščanske rodbine in sta vedela, kateri predmeti so za muzej primerni. Marljivo je sodeloval tudi moj brat Lovro Planina, ki je poprijel za vsako delo v društvu. S Pavletom Blaznikom sva v glavnem v poletnih počitnicah 1938 in 1939 obiskovala loške družine, pregledovala po stanovanjih, stikala po podstrešjih in odnašala ali z vozičkom odvažala, kar sva odbrala in so nama bili voljni izročiti. Nabrane predmete smo spravljali na starem rotovžu v prostoru, ki je sicer služil za prenočevanje oseb na odgonu ali na streznjenju. Nekateri so predmete kar sami prinesli, prvi npr. starološki kaplan Ivan Veider tri kopije crngrobskih fresk. Profesor dr. Milko Kos iz Ljubljane je podaril fotografijo Merianove Loke iz Freisinga. Cehovske predmete in nekaj obrtniških izdelkov smo imeli že od obrtno-industrijske razstave leta 1936. Tako se nam je nabralo nekaj nad 900 predmetov, med temi mnogo drobnjarije. Ob veliki vnemi nabiranja smo nekaj predmetov zamešali ali zabeležili pomanjkljive ali napačne podatke, kar se je pozneje izkazalo za veliko napako. »Bolje nič kot napačno!« so nam rekli strokovnjaki.

Zdaj je bila gospodarjeva dolžnost: predmete očistiti, dopolniti podatke, zasnovati in prirediti razstavne zbirke in jih primerno opremiti. Tako sem sredi avgusta 1939 začel razstavljeni stvari. V izpraznjenem in osnaženem stanovanju mestnega stražnika, v dveh nevelikih sobah in v kuhinji smo uredili skupine predmetov: cehovstvo, freisinško gospodstvo, narodopisni predmeti, ljudska umetnost, loški umetniki itd. Tine Debeljak je še uro pred otvoritvijo prinesel iz Ljubljane aktovko literature o Loki. Za opravo smo imeli mizo, skrinjo in zaboje od sladkorja. Zaboje smo prevlekli z vrečevino in jo pripeli z žeblički. Večje predmete smo postavili, manjše položili na te podlage, listine prekrili s šipami, slike v okvirih in risbe obesili na steno. Z nasveti in z delom sta mi zadnja dva dneva pridno pomagali moja žena in svakinja. Kupiti je bilo treba le vrečevino, žebličke in lepilo, delo smo opravili seveda brezplačno. Zadnji dan smo delali do poznega večera.

Na sam dan odprtja, to je v nedeljo 27. avgusta 1939, smo bili že zgodaj »v muzeju«, da smo še razne stvari dopolnili, uravnali, popravili in očistili. Ko je kmalu po deveti uri predsednik Pavle Blaznik na hodniku pred vrati pozdravljal predstavnike banovine, župana, občinske odbornike, ljubljanske muzealce in druge povablence, sem še teklen skozi vse prostore in v žep svojega smokinga pobiral

papirčke s tal. Bansko upravo je zastopal načelnik prosvetnega oddelka dr. Lovro Sušnik, domačin iz Sopotnice. Z Blaznikom sva goste peljala mimo razstavnih skupin, opozarjala na zanimive eksponate, pri čemer se je razvil razgovor in je vznikla misel za nadaljnje zbiranje. Ali smo goste po ogledu zbirk kaj pogostili ali peljali kam na kosilo, se ne morem spomniti. V poznejših letih je bilo to pri vsaki slovesnosti s povabljenici v obvezni navadi. Pri takratnem skromnem začetku najbrž tega še ni bilo.

Po otvoritvi in naslednje dni je bil obisk kar obilen. Domačine je zanimalo, kakšen neki je ta muzej, o katerem so celo ljubljanski časopisi pisali. Verjetno nekateri, predvsem starejši, do tedaj še niso videli nobenega muzeja. Ker so obiskovalci spoznali, da je Muzejsko društvo delavno in ima kaj pokazati, se je začelo število društvenih članov večati. Skromna članarina sicer ni veliko pomenila. Ker pa je bil za člane vstop v muzej prost, se je večalo število obiskovalcev. Marsikdo si je ob ogledovanju mislil, da »nekaj podobnega imamo tudi mi doma«. Starinski predmeti, ki so jih prej zametavali ali skoraj zastoj dajali prekupcem, so dobili veljavo. Nekateri so prinesli stare predmete v muzej prodati, drugi so jih podarili ali jih dali v varstvo. Tudi odborniki smo še naprej zbirali. (Kaj je muzej že premogel, je razvidno iz opisa v Loških razgledih 6, 1959, str. 61.)

Tako je živel muzej v Loki dve leti, tj. do okupacije. Škofjo Loko so najprej zasedli Italijani, a le za nekaj dni, ko so jih pregnali Nemci. Ujel sem še zadnjo priložnost, ko še ni bilo treba potnih dovoljenj, da sem se pripeljal iz Ljubljane in iz razstavnih zbirk muzeja pobral vse tiste listine, s katerimi bi Nemci utegnili dokazovati nekdanje nemštvo v Loki in delati propagando za nacizem, saj je bila Loka 800 let v rokah nemških škofov iz Freisinga. Prav tisti čas, ko sem se mudil v muzeju, je bila spodaj na trgu pred rotovžem proslava Hitlerjevega rojstnega dneva. Prisostvovala je četa v nemških uniformah, nekaj znanih in neznanih oseb ter posamezni radovedneži. Slavnostni govor je imel novi, od Nemcev postavljeni župan.

Nekaj dni nato so Nemci mejo zaprli. Od muzeja so zasegli ključ in zbirke prevzeli z namenom, da zbrano gradivo pošljejo celovškemu muzeju. Ker pa so uvideli, da so vse zbirke v zvezi z Loko, so odločili, da ostanejo v Loki, in so tajnika Muzejskega društva Ivana Kržišnika, nekdanjega šolskega nadzornika, postavili za odgovornega varuha kulturno-zgodovinskih predmetov ne samo za Škofjo Loko, temveč za vso Gorenjsko. O stanju muzeja mi je enkrat pisno poročal v Ljubljano (glej Loški razgledi 33, 1986). Leta 1943 je neki nemški carinik zahteval muzejske prostore za svoje stanovanje, ker se mu je samo sredi Mestnega trga zdelo varno pred partizani. Tedaj so vse muzejske predmete odpeljali in odložili v kapucinsko cerkev. Cerkev je bila po izgonu kapucinov zaprta, v samostanu pa so pustili samo fratra, ki je bil madžarski državljani, in ta je varoval tudi muzejske predmete v cerkvi.

Po končani vojni sva s predsednikom Pavletom Blaznikom dne 1. junija 1945 prišla službeno v Škofjo Loko kot člana komisije za ugotavljanje kulturno-zgodovinske vojne škode. Predmete našega muzeja sva našla v kapucinski cerkvi naložene po klopih in oltarjih, pod korom pa še cel kup etnografskih predmetov, ki jih je po okolici nabral prof. Oto Grebenc za celovški muzej, a jih ni več utegnil odpeljati. V lopi poleg drvarnice na vrtu so bili zloženi deli dražgoških oltarjev. S tem in z nanovo nabranimi predmeti iz narodne imovine se nam je razstavno gradivo znatno pomnožilo. Porabili smo vsak prosti čas, da smo po hišah, kjer so okupatorji imeli svoje urade in postojanke, prebrskali vse, česar ob umiku niso odpeljali s seboj. Ponekod so pustili cele pakete tiskovin, npr. lepake, s katerimi so razglašali svoje

odredbe, in obvestila o streljanju talcev. Med odpadnim materialom iz pisarn je bilo marsikaj zanimivega. Vsega tega smo nabrali toliko, da sem po nekaj tednih priredil v telovadnici tedaj še vedno »nove« šole posebno občasno razstavo.

Prvo povojno sejo odbora Muzejskega društva smo imeli pred božičem 1945. Prereševali smo novo stanje gradiva in nujno potrebo po obsežnejših prostorih. Za oživljanje muzeja se je krepko zavzel občinski odbor in je vzel v najem vse prostore puštalskega gradu, razen stanovanja lastnice in temu pripadajočih pritliklin. Spomladi 1946 smo opravili selitev svojega imetja od kapucinov v Puštalski grad. To je bila prva selitev muzejskega gradiva, če ne štejemo selitve, ki so jo nasilno opravili Nemci iz rotovža h kapucinom. Preseljene predmete smo odlagali po sobah nadstropja v vzhodnem delu gradu, odvečne smo spravljali v pritličnih prostorih. Po sobah smo potem uredili po eno ali več razstavnih zbirk. Prvi prostor v pritličju levo od vhoda v grad smo namenili za pisarno in prostor za odboro ve seje. Za dražgoške oltarje smo najeli dva rezbarska mojstra iz Ljubljane, da sta mizarju dajala navodila in mu pomagala pri sestavljanju, sproti pa še kako poškodbo popravila. Oltarje so postavili v grajski kapeli, ki je že sama vredna ogleda zaradi velike stenske freske italijanskega mojstra Quaglia. Kapeli smo dali ime Zbirka baročne rezbarske umetnosti. Gradivo o nemški okupaciji je prevzela organizacija Zveze borcev in je v svojem domu priredila posebni muzejski oddelek – muzej NOB, ki ga je v varstvo prevzel član borčevske organizacije.

Po vseh teh delih smo 28. julija 1946 vdrugič odprli Loški muzej, tokrat v Puštalu. Ali je bila ta druga otvoritev združena s kako slovesnostjo, ne vem več. Najbrž smo jo opravili bolj v domačem krogu. V Puštalskem gradu je bil muzej nastanjen dobrih dvanajst let. Puštalska tla so bila za Loški muzej kar rodovitna. Imeli smo precej več prostora. Razstavnih zbirk je bilo več, bile so bolj smiselno in bolj pregledno razporejene in bolj opremljene. Čeprav je bilo vse še majhno, smo vendar bili mnenja, da zdaj že zasluži ime muzej. Pridobivali smo vedno več različnih predmetov, da smo mogli prirediti še nove razstavne zbirke. Tako so bili npr. člani lovske družine pripravljeni, da preskrbijo vse vrste divjadi za naravoslovno zbirko. Prinašali so ustreljene sesalce in ptice. Večkrat sem nesel kako manjšo žival preparatorju Herfortu v Ljubljano, da jo je nagačil za zbirko živalstva loškega ozemlja. Večje živali je kdo peljal v Ljubljano. Iz Davče so pripeljali v past ujetega planinskega orla. Posebnost je bila srna-albin z belo dlako. Za naravoslovno zbirko smo uporabili omarice, ki smo jih brezplačno prejeli iz podstrešja ljubljanske realke. Spomnim se, kako sva z Blaznikom preprosila Matajcovega očeta izpod Hribca, da nam je prepustil panjske končnice iz svojega opuščene ga, mrtvega čebelnjaka in sva potem panje razdirala, da sva dobila poslikane končnice za narodopisno zbirko.

Nekaj let smo vsa dela v muzeju opravljali društveni odborniki sami. Tudi med tednom, če je kaka skupina izletnikov prišla v Loko in si želela ogledati muzej, jih je Lovro Planina peljal v Puštalo in jih vodil po zbirkah. Skrbel je za čiščenje predmetov in prostorov in opravljal uradno dopisovanje, pisanje zapisnikov itd. Uvideli smo, da je potreben upravnik, ki bo vodil vse te posle in bo v službenem času stalno v muzeju. To je uvidel tudi občinski odbor in je namestil za upravnika oz. direktorja Karla Plestenjaka. Med njim in med odborom Muzejskega društva je kmalu prišlo do nesoglasij, ker si je prizadeval, da se popolnoma otrese vpliva društvenega odbora, kar je bilo v tistih časih nesmiselno. Zato je prišlo do zamenjave upravnika, vodstvo je prevzel umetnostni zgodovinar Andrej Pavlovec. Vzporedno z zbirkami je rasel tudi arhiv. Tega je hkrati z muzejsko administracijo upravljala nameščena zgodovinarica Doroteja Gorišek.

Ves ta nagli razvoj je povzročil, da so muzeju postali prostori v Puštalu premajhni. Občina je poskušala puštalski grad odkupiti, da bi dobili vse prostore v njem, a ni bil naprodaj. Naše želje so se začele obračati na loški grad, v katerem so tedaj bivali kaznjenci, ki so delali v tovarni Motor. K sreči se je kazenski zavod v nekaj letih izselil iz Škofje Loke in občinski ljudski odbor je grad dodelil muzeju. Takratni predsednik občine Sveto Kobal je že pred izselitvijo skrbel, da je zavod grad dobro vzdrževal in ga urejal primerno muzejskim potrebam. Po nekajmesečnih adaptacijah grajskih prostorov smo začeli z drugo, večjo selitvijo muzejskih zbirk iz Puštala v Loški grad. Vodstvo selitve je društveni odbor poveril meni kot gospodarju. Napravili smo načrt, kje bo kaka zbirka stala in smo nato vse zbirke v celoti prepeljali na grad in z vozila prenesli na njim določena mesta. S tem smo se izognili raznim zmešnjavam. S selitvijo smo pričeli spomladi leta 1959. Selitvi je sledilo dolgotrajno postavljanje in opremljanje razstavnih skupin. V prostor nad dvorano smo preselili zbirko o NOB iz Doma borcev, da je bil ves muzej pod isto streho.

Ko so bila vsa ta dela v glavnem končana, je bilo *16. avgusta 1959* tretje, najbolj slovesno odprtje Loškega muzeja. Z lepaki in osebnimi vabili smo pritegnili k tej slovesnosti, ki je bila posvečena hkrati 20-letnici muzeja, lepo število strokovnjakov, zgodovinarjev in muzealcev ter družbenopolitičnih delavcev. Veliko je prišlo Ločanov k odprtju, še več nato v popoldanskih urah, nekateri že zato, da so videli grad od znotraj in razgled z gradu. Dokler je bil na gradu uršulinski samostan, moški niso smeli vanj in so bili zdaj prvič v njem. Slovesnost smo imeli v dvorani. Pričel jo je predsednik društva dr. Pavle Blaznik s pozdravi udeležencev in posameznih zastopnikov. Poudaril je dvojni pomen prireditve: 20-letnico muzeja in začetek nove faze v njegovem razvoju z boljšimi in učinkovitejšimi možnostmi delovanja v prostorih, do katerih je prav Loški muzej najbolj upravičen in so tudi zanj najbolj primerni. Osrednji del programa je bil moj govor, v katerem sem podal pregled o življenju muzeja od osnutka do 20-letnice. Sledil je še govor Svetka Kobala, v katerem je razložil delo za muzejski oddelk o NOB in pomen tega oddelka, ki se je tedaj povrnil k matičnemu muzeju. V presledkih med govori se je zvrstilo nekaj recitacij. Od teh se posebno spomnim Branka Berčiča, ki je prebral prelepi odstavki o ljubezni do domačega kraja iz Tavčarjeve Visoške kronike. Po ogledu zbirk je skromna pogostitev dala priložnost za izmenjavo mnenj in medsebojne navezave ljudi, ki so zavzeti za Loški muzej. (O selitvah in otvoritvah so natančno poročali Loški razgledi 6, 1959.)

Z navedenimi selitvami in odprtji je razvoj Loškega muzeja razdeljen na tri življenjske dobe: otroško (na rotovžu), mladeniško (v puštalskem gradu) in moško (v loškem gradu). V svoji zreli, moški, tj. sedanji razvojni dobi, živi in se razvija najkrepkeje. Dobil je nove strokovne sodelavce, ki mu zbirke izpopolnjujejo in lepšajo in so o njih marsikaj napisali tudi v Loških razgledih. Poleg stalnih razstavnih zbirk se v dvorani vrstijo občasne razstave. Na obsežnem grajskem vrtu so postavljeni objekti »muzeja na prostem«. Loški arhiv je dobil svojo stavbo. Iz škofjeloškega Muzejskega društva sta zrasli muzejski društvi in muzeja v Železnikih in Žireh. Občinski ljudski odbor se zaveda kulturnega pomena muzeja in ga v vsem podpira. S svojo 50-letno življenjsko dobo je postal dostojen predstavnik zgodovinske Loke in njene kulture.

Naj se uspešno razvija še naprej in naj mu bo srečna njegova moška doba!